

СТАНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ НА ТЕРЕНАХ ЖИТОМИРЩИНИ

Розглянуто процес становлення сільського зеленого туризму в Житомирській області. Кризова ситуація, що склалася в аграрному секторі економіки змусила до ведення нової форми господарства – підприємництва сільського зеленого туризму. Здійснено загальну фізико-географічну характеристику області. Доведено, що область має вигідне фізико-географічне та економіко-географічне положення, що сприяє її компактному заселенню, високому рівню господарського освоєння території, створює передумови для життєвої діяльності людей, особливо на сільських територіях – становлення сільського зеленого туризму. Сільські райони Житомирщини мають дуже цікаву етнокультурну ресурсну базу, історико-археологічні об'єкти, дуже багату природну і кліматичну основу для розвитку сільського туризму. М'який клімат, мальовничі ландшафти, найцікавіші історико-культурні спадки, самобутні ремесла та промисли є базою для різноманітних видів туризму в сільській місцевості. Сьогодні робляться кроки зі сторони держави щодо підтримки розвитку сільського туризму.

Ключові слова: сільський зелений туризм, сільська територія, рекреанти, селяни, сільська місцевість, садиби сільського зеленого туризму, відпочинок, сільське господарство, виробництво сільськогосподарської продукції.

Постановка проблеми. Розвиток сільських територій є одним з найважливіших напрямків аграрної політики, спрямованих на підвищення життєвого рівня сільського населення, створення комфортних умов жителям українського села. Він передбачає якісні зміни як в продуктивних силах і виробничих відносинах, так і в соціальному розвитку. Кризова ситуація, що склалася в аграрному секторі економіки змусила до ведення нової форми господарства – підприємництва сільського зеленого туризму. Його становлення та розвиток сприяють системному вирішенню організаційно-економічних проблем, пов'язаних із відтворенням трудового потенціалу в аграрній сфері, формуванням нових напрямів виробництва й реалізації сільськогосподарської продукції, підвищенням зайнятості сільського населення, зростанням доходів та покращенням його життєвого рівня. Усе це свідчить про актуальність тематики дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Проблема розвитку та становлення сільського зеленого туризму присвячені роботи багатьох науковців, серед яких І. Гончаренко, М. Ільїна, О. Коваленко, М. Латинін, О. Максимюк, С. Мельник,

І. Прокоп, П. Саблук, І. Сембай, В. Славов, В. Радченко, Л. Шепотько, В. Юрчишин та інші.

Мета і завдання дослідження. Метою даної статті є дослідження процесу становлення сільського зеленого туризму на теренах Житомирщини. Для реалізації поставленої мети було вирішено кілька **завдань**: представлена загальна характеристика області, опрацьовано теоретико-методичні основи сільського зеленого туризму, здійснено знайомство з сільськими садибами сільського зеленого туризму Житомирщини, запропоновано шляхи покращення ситуації з зеленим туризмом зі сторони уряду.

Виклад основного матеріалу. *Загальна характеристика області.* Житомирська область розташована в центральній частині Східноєвропейської рівнини, на півночі Правобережної України. Площа області становить 29,9 тис. км², що складає 4,9% території України. За своїми розмірами область є однією з найбільших на Україні і поступається лише перед Одеською, Дніпропетровською, Чернігівською та Харківською областями. На півночі області, де Житомирщина межує з Гомельською областю республіки Білорусь, державні кордони проведені з урахуванням національних ознак; інші межі – адміністративні на заході – з Хмельницькою і Рівненською, на півдні – з Вінницькою, на сході – з Київською областями України. Населення області на 1.05.2017 р. становило 1 237 039 чол. [6, с.138].

Область має вигідне фізико-географічне та економіко-географічне положення, що сприяло її компактному заселенню, високому рівню господарського освоєння території, створює передумови для життєвої діяльності людей. Територія, з давніх-давен заселена людьми, про що свідчать численні археологічні знахідки. Виявлено залишки ранньопалеолітичної Житомирської стоянки, якій понад 100 тис. р. З утворенням феодальної держави – Київської Русі, древлянська земля однією з перших увійшла до її складу. Наприкінці XIII ст. землі увійшли до Литовського великого князівства. Після об'єднання Литовського князівства з шляхетською Польщею, область у складі Правобережної України потрапила під владу Польщі. Після третього поділу Польщі переважна більшість земель увійшла до складу Волинської губернії, центром якої у 1804 р. став Житомир [4].

Житомирська область утворена 22 вересня 1937 року. Сьогодні – це аграрно-індустріальний регіон. Усього в області 11 міст, 43 селища міського типу, 1619 сіл. Найбільші міста: Житомир, Коростень, Бердичів, Новоград-Волинський. Адміністративним центром є Житомир. Житомирщина – край мальовничої поліської природи. Майже третину всієї території області займають ліси, також тут багато річок і озер [1]. Найцікавіші пам'ятки Житомирської області: символ Житомира Свято-Преображенський кафедральний собор, монас-

тир Босих Кармелітів XVII століття, костел Святої Варвари – місце вінчання Оноре де Бальзака з графінею Евеліною Ганською, Василівська церква в Овручі, казковий костел Святої Клари в Городківка, музей каменю льодовикового періоду «Кам'яне село», природний монумент «Голова Чацького» та ін.

За останніх десять років сільські райони Житомирщини відчули істотні структурно-демографічні зміни: у багатьох з них значно зменшилося населення, зросло безробіття, погіршилася соціальна захищеність. Чисельність сільського населення за цей період зменшилась на 48 220 осіб, або на 8,7% (з 558 074 осіб у 2008 році до 509 854 осіб у 2018 році). Середня тривалість життя сільського мешканця також має тенденцію до зменшення з 38,1 до 38,0 у чоловіків та у жінок з 45,0 до 44,4 років [11].

Деякі села області опинилися на межі вимирання. У більшості малих сіл проживають тільки люди пенсійного віку. Стратегія розвитку територіальних громад області має на меті відродження та подальший розвиток віддалених сільських районів, який пов'язаний не тільки з розвитком аграрного сектора, а й з розвитком індустрії гостинності і, перш за все, сільського туризму.

Сільські райони Житомирщини мають дуже цікаву етнокультурну ресурсну базу, історико-археологічні об'єкти, дуже багату природно-кліматичну основу для розвитку сільського туризму. М'який клімат, мальовничі ландшафти, найцікавіші історико-культурне спадки, самобутні ремесла та промисли є базою для різноманітних видів туризму в сільській місцевості. Постійна зростаюча привабливість для сільського туризму багато в чому зумовлена значною різноманітністю ландшафтів Житомирщини, зосереджених на невеликій і відносно легкодоступній території, контрастністю ландшафтного екотону «поле–ліс».

Теоретико-методичні основи сільського зеленого туризму. На сучасному етапі розвитку туризму серед масових його видів все більшим попитом користуються «зелені подорожі» і відпочинок у селі [9, 10]. Темпи зростання цих видів туризму згідно з даними Всесвітньої туристської організації (ВТО) оцінюються приблизно в 20-30% в рік. Тільки європейський ринок за статистичними даними EuroGites (Європейської федерації фермерського і сільського туризму) становить понад 2 млн ліжко-місць.

В результаті розвитку сільського туризму міські мешканці мають можливість оздоровитися за невисокими цінами, а сільські жителі отримують можливість реалізації виробленої ними сільськогосподарської продукції, раціонально використати свої житлові будинки, ремесло, традиції.

Головною рушійною силою бурхливого розвитку сільського зеленого туризму є швидко зростаючий попит рекреацію на природі, що визначається збільшенням невідповідності середовища проживання сучасної людини її фізіологічним і психологічним потребам. Збільшення попиту на сільський відпочинок

зростає внаслідок зменшення тривалості робочого часу, збільшення кількості платних відпусток, зростання рівня освіти, розвитку транспортної мережі – залізничної, автодорожньої, повітряного та морського сполучення [14].

Сьогодні найбільш динамічно зростаючим сектором світового туристичного господарства є сфера сільського зеленого туризму [13]. Відпочинок на селі приваблює туристів, які прагнуть хоча б короткий час пожити в екологічно чистій сільській місцевості, поласувати традиційною кухнею, оздоровитися, сільська свобода, якої не дають масові курорти, певна екзотика сільської праці, прагнення показати дітям звідки береться хліб, молоко та інші продукти тощо.

Сільський зелений туризм – це специфічна форма відпочинку в приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості та культурної, історичної та етнографічної спадщини регіону.

Експерти ВТО сходяться на думці, що сільський зелений туризм – складна багатоаспектна діяльність, що включає в себе пішохідні прогулянки, гірські походи та альпінізм, кінні прогулянки, спортивні та оздоровчі подорожі, полювання й рибальство, а також інші, менш спеціалізовані форми туризму [15].

На наш погляд, враховуючи різні тлумачення цього поняття, сільський (зелений) туризм передбачає не тільки здійснення рекреативно-культурної функції, але й забезпечує реалізацію економічної місії, яка полягає у підвищенні зайнятості сільського населення шляхом активізації аграрного підприємництва, сприяє зростанню доходів сільських мешканців та їх життєвого рівня в цілому, розвитку сільськогосподарського виробництва та продовольчого ринку, що відповідає цілям ринкової трансформації аграрного сектора.

Категорія «сільський зелений туризм» має дуже багато спільного із концепцією «сільська місцевість» й узгоджуватися з тим, який зміст ми вкладаємо в агрорекреаційну форму офіційного сільського господарства. Поняття «сільська місцевість» уже досить довго досліджується різними науковцями. Різні країни мають розбіжності суспільно-правового окреслення статусу «сільська територія», особливо це стосується наступних показників:

- щільність населення і розмір поселень;
- земля, що використовується під сільське господарство;
- «традиційні структури» і питання ідентичності населення [16].

Видатний музикант, український композитор і педагог В. Косенко виділяє такі види сільського зеленого туризму:

- короткотерміновий, у період вихідних днів (він має сезонний характер: рибальство, збирання грибів, полювання, лижі, сани, а також маршрутний — заповідними місцями регіону (різні види пересування);

- відпочинковий (на період відпусток). Його термін може змінюватися в межах 20-40 днів;

- сезонний відпочинок. Він може бути сімейним, колективним чи окремих осіб (художники, краєзнавці, археологи);

- відпочинок іноземців, зокрема діаспори – на предмет поглиблення знання мови, вивчення історичної і культурної спадщини краю.

Полісся багате на природну красу: ліси, річки – це є наше багатство. Багато хто ніколи реально не бачив білого гриба чи чорниць, тільки на картинках чи в консервованому вигляді, тому для людей є задоволенням приїхати і самостійно назбирати собі ягід чи грибів. Такий відпочинок дає унікальну можливість побачити рідкісні види тварин, птахів чи рослин. Зараз виросло покоління, в якого не має села. Багато дітей чи молодих людей ніколи не бачили свійських тварин, не пам'ятають звичаїв та обрядів. Тому звичайно, що саме відпочинок на селі дуже привабливий для городян. Житомирщина має всі перспективи для розвитку сільського зеленого туризму, – для цього у регіоні вже створена достатня кількість садиб (табл. 1).

Становлення сільського туризму в області надасть багато переваг як для селянства так і для рекреантів.

Зокрема для селянства це:

- додатковий дохід;
- створення нових робочих місць;
- покращення сільської інфраструктури;
- вміння адаптуватися до нових змін;
- обмін досвідом;
- інтеграція у зовнішнє середовище;
- збереження культурної спадщини;
- розвиток духовності селянства;
- залучення територіальних громад;
- усесторонній розвиток села.

Для рекреантів:

- задоволення від активного відпочинку на селі;
- ознайомлення з процесом виробництва сільськогосподарських культур та продукції тваринницької галузі;
- споживання екологічно чистих продуктів харчування;
- можливість взяти участь у виробничому циклі створення сільськогосподарської продукції;
- знайомство з культурними цінностями регіону;
- здобуття нових знань (майстер-класи);
- оздоровлення завдяки постійному контакту з природою і переважно.

Садиби сільського зеленого туризму Житомирщини

Культурно-мистецький центр «Поліська хата»	Коростишівський район, с. Городське, Господиня – Величко Інна Аркадіївна Тел.: (067) 723-53-82, (0412) 460-760
Садиба «Джерело 33»	Коростишівський район, с. Городське, вул. Джерело, буд. 33. Господар – Сирбук Віктор Петрович Тел.: (097) 771-93-23, (096) 856-37-77
Садиба «Шале Софія»	Коростишівський район, с. Городське, вул. Дубина, буд. 10. Господар – Тихонов Владислав Миколайович Тел.: (097) 593-19-14, (099) 529-68-36
Екопростір «Тетерівський Кіш»	Коростишівський район, с. Городське. Господар – Шевченко Сергій Олександрович Тел.: (067) 440-68-96
Садиба «Над Случчю»	Любарський район, с. Гринівці (хутір Карань), вул. Трофімова, 4. Господар – Косарев Ігор Михайлович Тел.: (067) 410-06-19
Українська садиба «Сила»	Бердичівський район, с. Кустин Господар – Щербина Олександр Леонідович Тел.: (095) 330-45-44
«Карпатське село»	Бердичівський район, с. Червона Зірка Господар – Рильський Віктор Юліанович Тел.: (096) 204-98-00
«Стара гребля»	Радомишльський район, село Облитки Господар – Володимир Мілієнко Тел.: (050) 463-27-27
Автономна родова садиба	Радомишль, вул. Шевченка, буд. 31а Господар – Боженко Сергій Володимирович Тел.: (067) 447-13-54
Володимирська садиба	Брусилівський район, село Привороття, вул. Шевченка, буд. 25 Господиня садиби – Наталія Федосєєва Тел.: (067) 547-45-85, (093) 191-49-90
Садиба «Лідія»	Володарсько-Волинський р-н, с. Кропивенка Господиня – Вербило Лідія Леонідівна Тел.: (096) 226-24-19
Родове помістя «Благодатне» Родове помістя «Добриніних»	Поселення родових маєтків в урочищі Тартак розташоване поблизу с. Кам'янка, за 15 км від Житомира та 150 км від Києва Господарі – Ведимудр та Радамира Тел.: (067) 165-76-04, (066) 217-10-45 Господині – Анастасія та Ольга Тел.: (095) 426-60-42, (095) 610-76-78
Екологічне поселення «Простір Любові»	Село Лаіульськ та прилеглі до нього землі Новоград-Волинського району – за 200 км від Києва, 60 км від Житомира Координатор екологічного поселення – Матвійчук Дмитро Іванович Тел.: (067) 299-78-67
«Ремісничий двір»	м. Житомир, вул. Богдана Хмельницького, 42 Господар – Євтушенко Федір Тел.: (096) 054-04-54

Зараз з боку держави робляться кроки щодо підтримки розвитку сільського туризму. За оцінками Мінагрополітики, станом на 2015 р. у сфері зеленого ту-

ризму було зайнято близько 2,5 тис. жителів сільських територій України. Зелений туризм визнано одним із пріоритетів Стратегії розвитку сільського господарства на період до 2020 р. та розробленої Мінагрополітики нової редакції Закону про держпідтримку фермерських господарств [8].

1 квітня 2014 року Урядом була схвалена Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (розпорядження КМУ №333-р) та затверджено План заходів з її реалізації (розпорядження КМУ №591-р від 18.06.2014) [7]. Ця реформа передбачає створення спроможних громад з можливостями самозабезпечення та саморозвитку, тобто громад, які за рахунок власних ресурсів зможуть (повинні будуть) вирішувати питання місцевого значення. Тобто це дає надію на створення сприятливих умов щодо ведення діяльності саме в сільському зеленому туризмі.

Висновки. Житомирська область має всі підстави для становлення і розвитку сільського зеленого туризму. Область має сприятливе фізико-географічне та економіко-географічне розташування, що сприяє її компактному заселенню, високому рівню господарського освоєння території. Поступово здійснюються кроки щодо державної підтримки розвитку сільського зеленого туризму регіону. Його розвиток вимагає гнучкої діяльності з використанням передового досвіду та здійсненням аналізу можливих помилок. Особливою роботою для представників сільського туризму є вироблення і обговорення місцевих програм розвитку території (територіальної громади), які в майбутньому становитимуть частину програми стратегії розвитку села.

Література

1. Тищенко С. В., Якобчук В.П. Зелені садиби Житомирщини. Туризм: міжнародний досвід та національні пріоритети : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. (26 травня 2017 р.). Житомир: ЖНАЕУ, 2017. С. 141-145.
2. Кудла Н. Є. Сільський туризм: основи підприємництва та гостинності: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2015. – 152 с.
3. Карповський Ю. Житомирщина. Довідник-путівник. К., 1974. – 157 с.
4. Финогеев Б. Л., Гордецкая Н. Н. Сельский туризм, ремесла и художественные промыслы. Симферополь : Сонат, 2003. 167 с.
5. Новикова В. І. Картографічна продукція рекреаційного спрямування: нагальна необхідність і проблеми створення. *Картографія та вища школа*. 2005. Вип. 10. С. 138–140.
6. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. [Електронний ресурс] URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> (дата звернення: 10.03.2018).
7. Якобчук В.П. Управління територіальними громадами в умовах інтелектуалізації економіки / В.П. Якобчук, С.В. Тищенко, О.В. Захарина // *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 3. [Електронний ресурс]. Режим доступу до журналу: URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/> (дата звернення: 23.03.2018).
8. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. [Електронний ресурс] URL: <http://www.minagro.gov.ua/> (дата звернення: 10.03.2018).
9. Rural Tourism and Recreation Principles to Practice / Ed. by L. Roberts, D. Hall. Edinburg: Scottish Agriculturel College, 2001. 272 p.

10. Демографічний паспорт – Україна. 2 . Чисельність і склад населення. [Електронний ресурс] URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/Mult/Dialog/statfile1_c_files/pasport.files/pasport/18_uk.htm#0201 (дата звернення: 18.02.2018).
11. Биркович В. І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України. *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 1 (6). С. 138–143.
12. Петранівський В. Л. Туристичне краєзнавство: навч. посіб. / В. Петранівський, М. Рутинський. – К.: Знання, 2006. – 550 с.
13. Український педагогічний словник / уклад. С. Гончаренко. К.: Либідь, 1997. 376 с.
14. Зіемеле А. Аналіз сучасного стану та перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Україні. *Туризм сільський зелений*. 2004. № 1. С. 8–13.
15. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні : навч. посіб. Чернівці : Зелена Буковина, 2003. 312 с.
16. Про затвердження державної програми розвитку туризму на 2002-2010 роки: постановою Кабінету Міністрів України від 29 квіт. 2002 р. № 583. *Офіційний вісник України*. 2002. № 18. С.143.

Summary

Tyschenko S.V. Agricultural Green Tourism Development on the Territory of the Zhytomyr Region.

The process of formation of rural green tourism in Zhytomyr region is considered. The crisis situation in the agrarian sector of the economy has led to a new form of economy – entrepreneurship of rural green tourism. The general physical and geographical characteristics of the region are carried out. It is proved that the region has a favorable physical-geographical and economic-geographical position, which contributes to its compact population, high level of economic development of the territory, creates preconditions for life activities of people, especially in rural areas – the establishment of rural green tourism. Rural areas of Zhytomyr region have a very interesting ethno-cultural resource base, historical and archaeological sites, a very rich natural and climatic basis for the development of rural tourism. The mild climate, picturesque landscapes, the most interesting historical and cultural heritage, original crafts and crafts are the base for various types of tourism in the countryside. At present, steps are being taken by the state to support the development of rural tourism.

Keywords: *rural green tourism, rural territory, recreation, peasants, countryside, farmstead of rural green tourism, rest, agriculture, production of agricultural products.*